

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 45., BR. 4., 121.–160., ZAGREB, TRAVANJ 1998.

POTICAJI I PODACI ZA RASPRAVU O POČETKU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA JEZIKA

Stjepan Babić

Ovaj je članak počeo kao povremena rubrika pod uobičajenim naslovom *U ovome broju*, ali su uvodna objašnjenja prerasla u članak zbog velike aktualnosti problematike o kojoj u ovome broju raspravljamo. Naime bilo je potrebno reći nekoliko riječi o članku Ivana Pederina jer je on objavljen već dva puta, jednom prije dvadeset sedam godina, a drugi put prije dvadeset godina,¹ ali ga opet objavljujemo zato što dosad nije naišao na onaj odjek u prikazivanju povijesti hrvatskoga jezika kao što bi trebao. Istina, godinu dana poslije R. Katičić uklopio je Pederinove spoznaje u svoja razmišljanja o povijesti hrvatskoga jezika ovim riječima:

Nasuprot toj pokrajinskoj razdrobljenosti postoji, međutim, od najstarijih vremena, živa veza i razvojni tijek koji u hrvatskim okvirima ujedinjuje te pokrajinske književnosti, povezuje ih i razvija tako podlogu na kojoj je Ilirski pokret onako brzo i lako mogao stvoriti posve jedinstvenu hrvatsku književnost. Već zato je smisleno svu tu stariju književnu djelatnost zvati hrvatskom. Danas znamo da se najraniji dubrovački petrarkizam nadovezuje na crkvenu glagoljašku književnost na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije. Njezino nazivlje, potisnuto i ograničeno u bogoslužju, preuzeli su svjetovni pjesnici i primijenili na ljubavnu služ-

¹ 1970. u *Crkvi u svijetu*, a 1977. u njegovoj knjizi *“Začinjavci”, štoci i pregaoci*.

bu. Vjerskim su izrazima dali erotičko značenje i tako prvi stvorili jezik svjetovnoga pjesništva. (Tu sad Katičić stavlja bilješku 7 i navodi Pederinov članak.) Na prvi su pogled glagoljaška književnost i dubrovačko pjesništvo dvije sasvim različite pojave. Može se učiniti kao da potvrđuju tezu o raznorodnosti i nedjedinstvenosti starije književne djelatnosti kod Hrvata. A pri bližem se promatranju pokazuje da nisu samo usko povezane, nego da je jedna podloga drugoj, da su dva članka u istom književnopovijesnom nizu. Uza svu svoju snažnu individualnost, dubrovačka je književnost samo dio šire cjeline koja obuhvaća i dalmatinske gradove i prelazi čakavsko-štokavsku dijalektalnu granicu. Te su veze očite, dobro su poznate i s pravom se ističu. Ta je književnost imala svoja središta u Dubrovniku, Korčuli, Hvaru, Splitu i Zadru. Ona je utjecala i na Istru, a djelovala je i na ozaljski krug. Pri tom su važniji stilski i jezični utjecaji nego osobne veze Zrinskih i Frankopana s dubrovačkim književnicima svojega vremena. Koliko god vojnički pritisnuti, ostaci ostataka hrvatskoga kraljevstva nisu i književno bili odsječeni od bogatoga procvata na jugu.²

Pojedinačni odbljesci nisu bili dovoljni da bace jače svjetlo na širinu problema koji je bio u pitanju. I poslije Pederinova članka i ovih Katičićevih riječi iznose se mišljenja da današnji hrvatski književni jezik počinje polovicom 18. stoljeća. To je mišljenje razumljivo u vrijeme dok je Karadžićeva reforma srpskoga književnoga jezika bila visoko cijenjena i u svijetu i u nas. U ozračju trijumfa Vuka Karadžića i hrvatskih vukovaca bio je velik uspjeh pokazati kako ono što je Karadžić napravio Srbima u prvoj polovici 19. stoljeća, to se Hrvatima dogodilo polovicom 18. stoljeća djelima A. Kačića Miošića i M. A. Relkovića, dakle cijelo stoljeće prije. Taj odmak napravio je D. Brozović u raspravi pod naslovom *O početku hrvatskog jezičnog standarda* objavljenoj 1970. u *Kritici*, iste godine i u knjizi *Standardni jezik*. Brozoviću je tada bilo više stalo da pokaže da hrvatski književni jezik ne potječe od polovice 19. stoljeća, nego prije. U velikome intelektualnome naponu on je u jednome dahu pokrenuo lavinu pitanja, neka temeljito, neka samo naznačio, neka ponešto neodređeno, pokoja zbog tadašnjih prilika i svjesno. Problema je bilo mnogo i to krupnih: je li naziv standardni jezik nešto drugo nego književni jezik, pripada li novoštokavska folklorna koine standardnomu jeziku, a dotadašnji hrvatski književni jezik prestandardnomu razdoblju, je li starija hrvatska književnost cjelina ili su to hrvatske pokrajinske književnosti, kako se tada često prenaglašavalo, pogotovu nastojanjem A. Belića, što je stara, a što nova hrvatska književnost i hrvatski jezik u njima, hrvatski književni jezik u europskome kontekstu i dr. Neke činjenice nisu bile dovoljno poznate, a neke nisu ni danas. Odatle je jasno da su mnoga pitanja tražila daljnje raspravljanje, a vrijeme nije bilo pogodno da se mirno i razložno

2 Opseg povijesti hrvatskoga jezika, *Hrvatski znanstveni zbornik*, sv. 1., Zagreb, 1971., str. 38.

stručno raspravlja i raspravi. Mnoštvo problema, a malo odjeka. Javio se Mate Šimundić člankom s naslovom *Protiv podjele hrvatske književnosti na »staru« i »novu«* i s podnaslovom *U svezi s temom »Kada uistinu počinje hrvatski standardni jezik«*.³ On tu, među ostalim, na temelju jezika dubrovačkih pjesnika XVI. i XVII. stoljeća dokazuje da hrvatski književni jezik počinje prije. Prikazujući opširno Brozovićevu knjigu,⁴ ja to pitanje uopće ne spominjem, meni je bilo stalo da pomoću Brozovićeve znanstvenoga aparata dokažem da je hrvatski književni jezik poseban jezik, a ne kad je počeo. Na početak sam se osvrnuo u članku *Još o početku hrvatskog književnog jezika*.⁵ U njemu zastupam isto gledište kao i M. Šimundić. Brozović je svoju tezu razradio u velikoj studiji objavljenoj u zborniku *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*.⁶ Neslaganje počiva na različiteme shvaćanju književnoga i standardnoga jezika pa bi za konačan odgovor trebalo najprije riješiti to pitanje. No i prema Brozovićevu shvaćanju standardnoga jezika, hrvatski književni jezik u XVI. i XVII. stoljeću ima sve elemente standardnoga jezika i po Brozovićevu određenju, pogotovu kad se tu uključi Šiško Menčetić i Džore Držić u Pederinovoj interpretaciji. No poslije izlaska knjige *Hrvatska književnosti u evropskom kontekstu* to se nije moglo raspraviti jer je ona upravo zbog Brozovićeve članka dočekana na nož.⁷ Sada je sazrelo vrijeme da se to raspravi do kraja jer nema sumnje da se taj prijelomni događaj u povijesti hrvatskoga književnoga jezika zbio pod kraj 15. stoljeća pjesmama Šiška Menčetića, Džore Držića i narodnim pjesmama Ranjinina zbornika. XVI. i XVII. stoljeće bogato je pjesničkim djelima na istoj osnovici, a ona se u XVII. stoljeću proširila na područje crkvenoga jezika knjigom *Pištole i evangelija* I. Bandulavića i *Ritualom rimskim* Bartola Kašića i od onda se taj hrvatski književni jezik razvijao bez velikih jezičnih usjeka i lomova. Tomu u prilog uz činjenice iznesene u ovome Pederinovu članku idu i mnoge u radovima E. Hercigonje, J. Vončine, J. Torbarine,⁸ radovima o Bartolu Kašiću⁹ i drugima. To potvrđuje i takav specifičan rad kao što je rad D. Malić *Hrvatski latinički molitvenik u Arhivu HAZU*.¹⁰

3 *Kritika*, br. 13, srpanj-kolovoz 1970., str. 439.-451.

4 Lingvističko određenje hrvatskoga književnog jezika, *Jezik*, XVIII., Zagreb, 1971., str. 129.-137.

5 *Hrvatski tjednik*, 27. 8. 1971, Zagreb, str. 14. Prenesen i proširen u knjizi *Tisućljetni naš jezik hrvatski*, Zagreb, 1991. pod naslovom *Važnost poznavanja povijesti hrvatskoga književnog jezika*, str. 93.-98., s potrebnim podacima.

6 Zagreb, 1978., str. 9.-83.

7 Zbog uvida u narav napada pogledao sam svoju dokumentaciju i vidio da to zahtijeva poseban osvrt pa to ostavljam za drugu priliku.

8 Sada pristupačnim u upravo izašloj knjizi *Kroatističke rasprave*, MH, Zagreb, 1997.

9 Objavljeni u zborniku *Život i djelo Bartola Kašića*, Zadar, 1994.

10 Objavljen u 27. knjizi *Filologije*.

Vončina npr. jasno kazuje da su ilirci svoj književni jezik svjesno nadovezali na književni jezik u Dubrovniku, posebno baroknoga razdoblja, i to tvrdi na više mjesta. Evo jedne od najnovijih tvrdnja:

Della Bellini i Mihanovićeви poticaji Gundulićeva su Osmana učinili kulturnom knjigom hrvatskoga preporoda.

Pokrenuvši novine i "Danicu", jednom od svojih bitnih zadaća odredili su: za široko čitateljstvo objavlјivati odlomke iz uzornih djela hrvatske pisane baštine: da se kao što reče Gaj (god. II, br. 3), "iz prisposodabljanja ovakovih verlih delah razvidi način, kako bi se naš književni jezik po novom vkusu (Geschmack) u žilavoj krepkosti staroga izrečja bolje i verstnie razviti mogal". Odupirući se dugotrajnim mađarskim jezičnim pritiscima na Hrvatsku (od 1790. nadalje), ilirci su isticali starinu svojega jezika. Tako u bilješci uz čuvenu Lucićevu pjesmu tvrde da rijetka knjiga u kojoj se našla "najboljim jest dokazom da je naše ilirsko narečje jurve u 16tom stoljetju velike soveršenosti stupaj dostiglo bilo" (II/33); iz pjesme Džore Držića može se "svatko izvestiti o neznatnoj ili bolje reći nikakvoj promeni, koju je naš jezik od tri sto godinah pretarpijo" (X/32).¹¹

Nema sumnje da su ilirci svjesno nastavili na dubrovačku književnost. Kao potvrdu tomu dodat ću riječi Janka Draškovića što ih je izrekao na Osmom općem redovitom saboru Ilirske čitaonice 10. veljače 1842. u svome uvodnome govoru:

Najpoglavitija svrha društva našega jest: nauku i književstvo u našem narodnom jeziku rasprostranjivati i priliku mladeži našoj dati, da se domorodno izобрази. Ovamo najviše spada utištenje vrstnih knjiga za priličnu cijenu. Mi imademo mnogo starih i glasovitih djela iz 16. i 17. vijeka – kad još njemačka literatura u zibici bijaše – Čubranovića, Ranjinu, Zlatarića, Gundulića, Palmotića, Gjorgjića i mnoge ine. Ove naše organičkim (glasoshodnim) pravopisom preštampati želja naša je jednoglasna svih onih kojim su ove stare klasičke, po duhu i ukusnoj krasoti jednako dične knjige poznate. Ovim putem bi ne samo slavu u književnom svijetu postigli, nego bi takodjer i našim domaćim spisateljem, koji vrstno kakovo djelo sastave, znatnu pomoć dali.¹²

Moglo bi se prigovoriti da je to kontinuitet samo na pjesničkoj razini, međutim postoji i na drugoj razini koja isto tako znači uključivanje hrvatskoga književnoga jezika u međunarodnu civilizaciju. To je crkveni jezik, jezik Sv. pisma i

11 Hrvatskoj čitanci na vrelima, *Hrvatsko slovo*, 16. 1. 1998., str. 6. To je doslovni navod iz novina, ali treba napomenuti da su navodi iz Danice u rukopisu pisani s rotatim e, ali je ono u novinama zanemareno. Radi vjernoga prijenosa cjeline, ono nije ponovno uspostavljano.

12 Jakša Ravlić, *Matica hrvatska 1842-1962*, Zagreb, 1963., str. 22. Isti je tekst objavljen i u knjizi *Matica hrvatska 1842-1997*, Zagreb, 1997., pripremio Josip Bratulić, ali sa sitnim razlikama u nekim, većinom pravopisnim, od kojih su jedne vjerojatno izvornije u jednome tekstu, a druge u drugome.

obrednik. Mi doduše nismo tada dobili prijevod Sv. pisma kao cjeline, jer Kašićev prijevod nije objavljen, ali smo dobili dijelove, *Pištole i evangelija* Ivana Bandulavića, 1. izdanje 1613., a poslije još četrnaest izdanja, što svjedoči o velikome kontinuitetu i velikoj proširenosti zbog tolikih izdanja. Istina njihov jezik nije dovoljno proučen s obzirom na pitanje o kojemu je ovdje riječ, ali je vjerojatno da će nova proučavanja to potvrditi. No tu je knjigu pratila još jedna na štokavskome književnome jeziku, to je *Ritual rimski* Bartola Kašića. O njemu znamo više pa možemo reći da se njegov jezik uklapa u neprekinuti razvojni tok hrvatskoga književnoga jezika od polovice 17. stoljeća do danas. Prvo je izdanje izašlo 1640., a poslije još šest izdanja, što jednako tako govori o velikoj proširenosti. Da njegove izravne odraze nalazimo u današnjem književnom jeziku, svjedoče nam i priređivači *Rimskoga obrednika* iz 1929. godine. Pojedine dijelove prevodilo je više prevoditelja, a kao predložak im je poslužio i Kašićev prijevod. Govoreći o jezičnim načelima priređivanja teksta dr. Dragutin Kniewald kaže, misleći na rad povjerenstva: "Svi smo se složili u tome, da se naš novi prijevod ima oslanjati na prijevode starih naših obrednika..."¹³ I još više od toga. Misleći da je Kašićev obrednik prije imao tri izdanja, kaže: "Ovaj naš obrednik, što ga sada pripravljamo, nije dakle ništa drugo, nego četvrto izdanje Kašićevog obrednika, jezično ispravljen prema razvitku hrvatskoga jezika."¹⁴

Važnost crkvenoga jezika ističe i Elisabeth von Erdmann-Pandžić kad kaže da je Kašić svojim objavljenim i neobjavljenim radovima "napokon odredio smjer i hrvatske filologije i hrvatskoga standardnog jezika, uključujući preko crkve i sve čakavce u štokavski jezični krug, odnosno u *općeni jezik*."¹⁵

Isto tako neće iznenaditi da se štokavski jezik širi preko liturgijskih knjiga, tako da je već početkom 17. stoljeća u svim katoličkim crkvama od Istre do istočne Bosne posvema dominantan, to znači da se osim samoga kanona mise (latinski ili glagoljski) svi ostali obredi i sakramenti vrše na štokavskom jeziku. Ovdje samo spominjem *Pištole i evangelija* Ivana Bandulavića (1613), koji je doživio najmanje dvadeset izdanja i prerada do sredine 19. stoljeća, *Nauk krstjanski* Matije Divkovića (1611), preko 30 izdanja u dva stoljeća, i *Ritual rimski* Bartola Kašića (1640), koji je također doživio više izdanja. Od istoga vremena propovijedalo se i u latinaškim i u glagoljaškim crkvama po *Besjedama* Matije Divkovića iz 1616. godine.¹⁶

Toga kontinuiteta bili su svjesni i neki književni povjesničari. Tako i dr. Bran-ko Vodnik u Pregledu književnosti piše:

13 *Katolički list*, 1924., str. 317.

14 Isto, str. 39.

15 Četiri stoljeća hrvatske filologije, Prvi hrvatski slavistički kongres, *Zbornik radova I.*, Zagreb, 1997., str.52.

16 Isto.

Jer iz Gundulićeva jezika, kojim je pisao, proizlazi da to nije čisti južni štokavski govor. To je književni jezik kako se razvijao od XV stoljeća preko Marka Marulića i njegovih sljednika, te je od ikavskoga čakavskoga sve više postajao ikavsko štokavski, da na početku XVII vijeka prevlada u Dubrovniku – kao književno južno narječje ali još uvijek s ikavskim oznakama od čakavskih početaka.

Prof. Lj. Jonke, koji je djelovao u nepovoljnim prilikama u svakome pogledu, stručnom i političkom, spoznao je tu činjenicu i jasno je izrekao:

Bujna književna djelatnost u Dubrovniku od druge polovice XV. do kraja XVIII. st. izgradila je izražajan književni jezik, koji nije bio puki prijenos štokavskog narodnog dijalekta u književnost, nego oplemenjeni književni izraz i za poeziju i za prozu. Bio je to u velikom stupnju normiran književni jezik, koji je svojom normom djelovao i preko granica svoga područja.¹⁷

To potvrđuje i članak Ivana Pederina. On uz to jasno pokazuje da se i tadašnjim hrvatskim pjesništvom nesumnjivo uključujemo u europsku civilizaciju i kulturu, što je tada značilo u međunarodnu, a to je po Brozovićevim riječima bitna odrednica postanka jednoga književnoga jezika. Stoga je nesumnjivo da početak današnjega hrvatskoga književnoga jezika treba pomaknuti na kraj 15. stoljeća. Pederinov članak ujedno pokazuje da hrvatski književni jezik nije nikada postao tako da je uzet jedan dijalekt i dignut na razinu književnoga jezika, nego da je štokavska dijalekatna građa koja je uzeta kao podloga književnomu jeziku, odmah obogaćena dotadašnjim hrvatskim književnojezičnim dostignućima i tako u velikom stupnju poknjiževljena, literarizirana. To hrvatski književni jezik bitno razlikuje od srpskoga. Veliko nerazumijevanje problematike hrvatskoga književnoga jezika u 19. stoljeću, kao što djelomično pokazuje i takav um kao što je bio V. Jagić, počiva upravo na toj velikoj različitosti, u načinu i vremenu postanka obaju književnih jezika i naravi književnoga jezika samoga. U 19. stoljeću i prvoj polovici 20., sve do pojave hrvatskih strukturalista, vladalo je veliko nerazumijevanje naravi hrvatskoga književnoga jezika jer su se u njemu po mladogramatičarskome učenju tražila i cijenila samo narodna obilježja, što ovdje znači pučka, prostonarodna. Zbog tih razloga potrebno je Pederinov članak objaviti u Jeziku jer će tek tada imati onaj odjek koji je potreban upravo danas kad preocjenjujemo dosadašnje poglede na hrvatski književni jezik i njegovu povijest.

To je neobično važno da znamo, da nam uđe u opću svijest, i ne samo nama, nego i u slavistički svijet, da ne moramo stalno dokazivati da je i po tome hrvatski književni jezik poseban jezik. Naime, već se cijelo stoljeće ponavlja besmislena tvrdnja da su Hrvati svoj jezik preuzeli od Srba. To je već 1900. pobijao Vatroslav Jagić. Ocjenjujući Maretićevu gramatiku, piše:

17 Jezik srpskohrvatski, *Enciklopedija Jugoslavije*, IV, Zagreb, 1960., str. 520.

...na zapadu, kod Hrvata, korijenje štokavskoga književnoga jezika seže dublje u prošlost. No Vukov je zahvat bio tako snažan, da su njegove književne tvorvine, nošene od brojnih publikacija narodnog pjesništva i narodne proze, potisnule uskoro i na zapadu tekovine i utjecaje starijih vremena. Moram ovu činjenicu izrijekom istaći, jer bi se inače kraj nedostatka međusobne dobrohotnosti, koji je značajan za unutarnje srpskohrvatske odnose novijega vremena, moglo iz Maretićeve gramatike lako skovati oružje za bestemeljnu tvrdnju, koju su često ponavljali čak i razboriti ljudi, da su Hrvati uzeli Srbima jezik.¹⁸

Uzalud. Nikola Stojanović dvije godine poslije opet ponavlja isto:

Hrvati, dakle nisu i ne mogu biti posebna narodnost, ali su na putu da postanu – srpska narodnost. Uzimanjem srpskog za svoj književni jezik, učinili su najvažniji korak sjedinjenju.¹⁹

I cijelo se stoljećje ponavlja ta tvrdnja, pa nije čudo što se ponavlja i danas kad Srbi tom lažnom tvrdnjom mogu postati samo smiješni u očima ozbiljne javnosti. U 1. broju ovoga godišta naveo sam takvo mišljenje Slobodana Rakitića, predsjednika Udruženja književnika Srbije, a sada mogu navesti i najnovije Pavla Ivića. On u Večernjim novostima od 22. prosinca 1997. izjavljuje da Hrvati i Srbi nisu isto, “ali je činjenica kako su svoj jezik preuzeli od Srba.” Rakitić kao književnik smije trabunjati, ali je to tragično za Pavla Ivića. Ne može biti da on ne zna činjenice jer bi to za njega bilo katastrofalno, a još je katastrofalnije ako ih zna pa govori što govori. A da zna, lako je dokazati jer je o tome raspravljao s Ragužem i Katičićem i na stranicama našega časopisa. Katičić mu je iznio nepobivljivo načelo:

Radi se o pitanju da li je standardni jezik samo uspostavljeno stanje potpune i dovršene standardnosti ili i jasno zacrtan proces toga uspostavljanja ulazi u taj pojam.²⁰

U potvrdu toga načela iznosi odličnu i odlučnu poredbu o postanku grada:

To je isto onako kako je u životu grada prisutan sav razvoj kojim je nastajao i rastao, pa je grad takav kakav jest po tome kako je nastajao, on je uspostavljeno stanje koje u sebi živo sadrži proces svojega postojanja. Zato i ne govorimo o gradu kao tom istom tek od kada je u njem uspostavljeno sadašnje urbanističko stanje. On je taj već od onda od kad je zacrtano njegovo nastajanje. Samo je tako, mislim, primjereno razmišljati i o standarnom jeziku.”²¹

18 V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, 1948., str. 535.

19 Do istrage vaše ili naše, *Srbobran* br. 168 i 169, Zagreb, 1902., navedeno po knjizi *Izvori velikosrpske agresije*, Zagreb, 1991., str. 104.

20 *Jezik*, 36, Zagreb, 1989., str. 155.

21 Isto, str. 154.

Ako je hrvatski književni jezik stariji od srpskoga, a jest, onda nikako Hrvati nisu mogli svoj jezik preuzeti od Srba. Ponavljam svoju već izrečenu misao: ako je riječ o preuzimanju, onda su Srbi prije preuzeli svoj jezik od Hrvata negoli je obratno. Rijetki su Srbi koji bi to uvidjeli, ako ih uopće ima, kao što je Oskar Davičo kad je rekao:

To sve ne znači da ne uviđam koliko je profesor Vince u pravu kad govori o postojanju posebnog hrvatskog književnog jezika, koji je temeljen na narodnom a ne na crkvenom jeziku. Moglo bi se reći da su Srbi – Vukovci, pre prišli hrvatskoj jezičkoj tradiciji, nego li obratno, kako se još uvek, tu i tamo, tvrdi i misli.²²

Eto zato je važan Pederinov članak. Objavljujemo ga prema tekstu koji je sam autor nešto malo prilagodio, uglavnom jezično, današnjemu vremenu i našem časopisu.

A kad već pišem ovaj članak, onda je važno upozoriti i na članak Nataše Bašić jer ona piše o knjizi koja govori o istoj problematici, a njezina je važnost i u tome što ista gledišta širi po slavističkome svijetu. Ovdje će biti dobro dodati da je i slavistički znanstveni svijet pokazao za nju veliko zanimanje jer je u kratko vrijeme nakon izlaska već rasprodana.

Sažetak

Stjepan Babić, sveuč. prof. u miru, Zagreb
UDK 800.853(091):808.62., stručni članak,
primljen 8. 1. 1998., prihvaćen za tisak 2. 2. 1998.

On the Beginnings of Literary Croatian

In the introductory article on the problems defined by its title, the author lends support to the largely accepted and fairly common view that the current Standard Croatian has its beginnings in the late 15th c., followed by a steady development free of major perturbations and ruptures.

PRETVORBA HRVATSKOG IZ CRKVENOG U KNJIŽEVNI JEZIK (Raščlamba uporabe bogoslovnog i književnog nazivlja kod Šiška Menčetića i Džore Držića)

Ivan Pederin

Prijevod mise i Evanđelja uz brojna umovanja o ispravnosti prijevoda misnog teksta bjelodano pokazuju u kojoj je mjeri kršćanstvo kao vjera *Verbuma* vezana uz riječ upućena puku. I ne samo to, prijevod mise odaje još i vruću želju Crkve da jezik, osobito javni jezik nadzire u punoj mjeri.

²² Sarajevski Svijet, 23. 2. 1979., str. 17. Možda je i on to uvidio zato što je srpski Židov.